

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA MULOQOT AGENTLARI VA KATTA TIL MODELLARINING O'RNI

Razakov Azamat Xusenovich

*Zamonaviy axborot texnologiyalari va
sun'iy intellekt kafedrası o'qituvchisi*

*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
razakov@uzswlu.uz*

Annotatsiya. Ushbu tezisdá zamonaviy raqamli ta'lim muhitida sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari, jumladan, katta til modellari (Large Language Models - LLMs) va muloqot agentlari (chat-botlar) yordamida chet tillarini o'qitish jarayonini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda sun'iy intellekt vositalarining o'rne, ularning ta'limdagi afzalliklari, pedagogik imkoniyatlari hamda yuzaga keladigan uslubiy muammolar ko'rib chiqiladi.

Maqolada til o'rganishda muloqot agentlaridan foydalanish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, katta til modellari, muloqot agentlari, chat-botlar, chet tilini o'qitish, interaktiv ta'lim, shaxsiylashtirilgan yondashuv.

Kirish

Ta'lim tizimi jadal raqamlashtirilib borilayotgan bugungi kunda chet tillarini o'qitish metodikasi ham tub o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. An'anaviy o'qitish usullari o'rnini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, xususan, sun'iy intellektga asoslangan aqlli tizimlar egallamoqda. Kompyuter yordamida til o'rganish sohasining so'nggi yutuqlari qatoriga **katta til modellari (LLM)** va maxsus **muloqot agentlari (chat-botlar)** kiradi.

Bugungi kunda ta'lim oluvchilar faqat tayyor darsliklar bilan cheklanib qolmay, balki o'z bilim darajasiga mos ravishda istalgan vaqtda muloqotga kirishish imkonini beruvchi virtual muhitlarga ega bo'lmoqdalar. Shu bois, universitetlarda bo'lajak mutaxassislar va chet tili o'qituvchilarini tayyorlashda sun'iy intellekt texnologiyalarini o'quv jarayoniga ilmiy asoslangan holda integratsiya qilish dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biridir.

Muloqot agentlari va katta til modellarining pedagogik-lisoniy asoslari

Tilni o'zlashtirish nazariyasiga ko'ra, chet tilida erkin muloqot qilish uchun faol amaliyot, ya'ni "nutq mahsulini hosil qilish" va o'zaro tushunarli muloqot

muhiti zarur. Lingvist Meril Sueynning ta'kidlashicha, o'quvchi faqat matnni o'qib tushinishi bilan cheklanib qolmasdan, o'z fikrini yozma yoki og'zaki tarzda ifoda etishi kerak. Muloqot agentlari aynan shunday xavfsiz va qulay muhitni yaratib beradi.

Katta til modellari tabiiy tilni tushunish, matn generatsiya qilish va kontekstni boyitish qobiliyatiga ega. Ularning til o'qitishdagi asosiy pedagogik afzalliklari quyidagilardan iborat:

- **Cheksiz muloqot imkoniyati:** Talaba istalgan mavzuda virtual agent bilan cheksiz muloqot qilishi mumkin.
- **Xavotirni kamaytirish:** Ko'pchilik o'quvchilar sinfdoshlari oldida xato gapirishdan uyalishadi. Sun'iy intellekt hech qachon qoralagani yoki hukm qilgani uchun, talaba o'zini erkin tutadi va xatolarini to'g'irlashdan qo'rqmaydi.
- **Individual yondashuv va darajaga moslashish:** Agentdan o'quvchining til bilish darajasiga (A1 dan C1 gacha) mos ravishda sodda yoki murakkabroq so'zlar bilan javob berishini talab qilish mumkin.

O'quv jarayonida muloqot agentlaridan foydalanish modellar

Chet tili darslarida katta til modellarini qo'llash xaotik tus olmasligi uchun uni aniq pedagogik bosqichlarga bo'lish maqsadga muvofiqdir. Amaliyotda quyidagi to'rt bosqichli model o'zining yuqori samaradorligini ko'rsatmoqda:

1. **Tayyorgarlik bosqichi (O'qituvchi tomonidan):** O'qituvchi dars mavzusidan kelib chiqib, sun'iy intellekt uchun maxsus topshiriq va ko'rsatmalar (promptlar) ishlab chiqadi. Masalan: *"Sen ingliz tili o'qituvchisiz. Talaba bilan B1 darajasida mehmonxonada joy band qilish bo'yicha rol o'ynini o'tkaz. Uning xatolarini darhol emas, suhbat oxirida tushuntirib ber."*
2. **Yo'naltirilgan amaliyot (Talaba tomonidan):** Talabalar mustaqil ravishda yoki kichik guruhlarda muloqot agenti bilan muloqotga kirishadilar. Ular savollarga javob beradilar, dialog tuzadilar va yozma matn yozib, grammatik tahlil so'raydilar.
3. **Tanqidiy tahlil:** Sun'iy intellekt har doim ham mukammal ishlayvermaydi (ba'zida noaniqliklar kuzatiladi). Talabalar agent bergan javoblarni tahlil qilib, o'zlari uchun o'quv kundagini yuritadilar.
4. **Jonli muloqot va mustahkamlash (auditoriyada):** Sun'iy intellekt bilan ishlash jarayoni tugagach, talabalar o'z tajribalarini auditoriyada

muhokama qiladilar, guruhda jonli rolli o'yinlarni bajaradilar. O'qituvchi esa yakuniy baholashni amalga oshiradi.

Muammolar, xavflar va ularning yechimlari

Ta'lim jarayoniga sun'iy intellekt va muloqot agentlarini joriy etish bir qator qiyinchiliklar va xavflar bilan bog'liq:

- **Aniqlik va til resurslarining yetishmasligi:** Katta til modellari ingliz, rus va boshqa yirik tillarda mukammal ishlasa-da, o'zbek tili kabi resurslari nisbatan kamroq bo'lgan tillarda xatolar yoki g'ayritabiiy iboralarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi natijalarni oldindan tekshirishi zarur.
- **Akademik halollik va tayyor javobga o'rganib qolish:** Talabalar uy vazifalari yoki insholarni to'g'ridan-to'g'ri sun'iy intellektga yoztirib olishlari ularning mustaqil fikrlashiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Buning oldini olish uchun baholash mezonlarini o'zgartirish talab etiladi.
- **Texnologik tafovut va raqamli savodxonlik:** Barcha talabalar ham birdek zamonaviy qurilmalar va tezkor internet tarmog'iga ega emas. Shuningdek, o'qituvchilarning o'zlari ham SIDan foydalanish bo'yicha maxsus kasbiy tayyorgarlikka muhtojdirlar.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, muloqot agentlari va katta til modellari chet tillarini o'qitishda o'qituvchini almashtiruvchi emas, balki uni har tomonlama qo'llab-quvvatlovchi eng kuchli yordamchi vosita hisoblanadi. Shaxsiylashtirilgan yondashuv, doimiy muloqot imkoniyati va tezkor fikr-mulohaza olish talabalarning til o'rganish motivatsiyasini keskin oshiradi. Biroq, bu texnologiyalardan samarali foydalanish uchun ta'lim muassasalarida aniq metodik yondashuvlar, o'qituvchilar uchun malaka oshirish kurslari va me'yoriy qoidalarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Razakov, A.X. and Sayfulloyev, A.Q., 2025. O 'ZBEK TILIDA TABIIY TILNI QAYTA ISHLASH (NLP) ASOSIDA RAQAMLI TA'LIMNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TRANSFORMATSIYASI. *O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti konferensiyalari*, pp.537-541.
2. Эшпулатова, Х., Razakov, A., & Sharipova, Z. (2025). НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДДЕРЖКИ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В СИСТЕМЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ. In

INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY (Vol. 5, Number 11, pp. 56–61). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17606134>

3. Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*. Council of Europe Publishing.
4. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Center for Curriculum Redesign.
5. Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
6. Warschauer, M., & Healey, D. (1998). Computers and language learning: An overview. *Language Teaching*, 31(2), 57–71.